

A – MỤC TIÊU BÀI HỌC

Giúp HS :

- Cảm nhận được vẻ đẹp tâm hồn và niềm khát khao của người phụ nữ về một tình yêu thuỷ chung, bất diệt.
- Nắm được những nét đặc sắc về nghệ thuật kết cấu, xây dựng hình ảnh, nhịp điệu và ngôn từ của bài thơ.

B – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

I – NỘI DUNG

1. Đặc điểm bài học

a) Về phong cách nghệ thuật thơ Xuân Quỳnh

– Xuân Quỳnh là nhà thơ của hạnh phúc đời thường. Thơ Xuân Quỳnh là tiếng lòng của một tâm hồn luôn luôn khao khát tình yêu, gắn bó hết mình với cuộc sống hằng ngày, trân trọng, nâng niu và chăm chút cho hạnh phúc bình dị của đời thường. Xuân Quỳnh được xem là một trong số những thi sĩ viết thơ tình hay nhất trong nền thơ Việt Nam từ sau năm 1975. Tình yêu trong thơ chị vừa nồng nhiệt, táo bạo, vừa thiết tha, say đắm, dịu dàng ; hồn nhiên, giàu trực cảm mà lắng sâu những trải nghiệm suy tư.

– Cuộc đời đa đoan, nhiều lo âu, vất vả và trái tim đa cảm của người phụ nữ đã tạo nên những nét riêng đặc sắc của *cái tôi* thi sĩ trong thơ Xuân Quỳnh. Đó là một *cái tôi* giàu *vẻ đẹp nữ tính* ; *rất thành thật, giàu đức hi sinh và lòng vị tha*. Ở Xuân Quỳnh, *khát vọng sống, khát vọng yêu chân thành, mãnh liệt luôn gắn liền với cảm thức lo âu về sự phai tàn, đổ vỡ cùng với những dự cảm về bất trắc* (“Lời yêu mỏng mảnh như màu khói – Ai biết lòng anh có đổi thay”). Xuân Quỳnh coi tình yêu là cứu cánh (“Đó tình yêu em muốn nói cùng anh – Nguồn gốc của muôn vàn khát vọng – Lòng tốt để duy trì sự sống – Cho con người thực sự người hơn”), nhưng cũng luôn dự cảm, day dứt về giới hạn của tình yêu cũng như sự hữu hạn của mỗi cuộc đời. Ý thức sâu sắc điều đó, thơ Xuân Quỳnh cũng luôn thể hiện khát vọng vươn tới một tình yêu vĩnh cửu, vượt qua sự hữu hạn của kiếp người.

b) Về bài thơ *Sóng*

– *Sóng* là một bài thơ đặc sắc viết về tình yêu của Xuân Quỳnh. Nếu Xuân Diệu trước đó đã mượn hình tượng *biển* để nói về tình yêu, thì Xuân Quỳnh mượn hình tượng *sóng* để diễn tả những cảm xúc, tâm trạng, những sắc thái tình cảm vừa phong phú phức tạp, vừa thiết tha sôi nổi của một trái tim phụ nữ đang rạo rực, khát khao yêu đương.

– Cùng với hình tượng *sóng*, bài thơ này còn có một hình tượng nữa là *em* – cái tôi trữ tình của nhà thơ. *Sóng* là hình ảnh ẩn dụ của tâm trạng người con gái đang yêu, là sự hoá thân, phản thân của cái tôi trữ tình – một kiểu đặc biệt của cái tôi trữ tình nhập vai. Hai “nhân vật” trữ tình này (*sóng* và *em*) tuy hai mà một, có lúc phân đôi ra (để soi chiếu vào nhau, làm nổi bật sự tương đồng), có lúc lại hoà nhập vào nhau (để tạo nên sự âm vang, cộng hưởng). Hai hình tượng này đan cài, quấn quýt với nhau như hình với bóng, song song tồn tại từ đầu đến cuối bài thơ, soi sáng, bổ sung cho nhau nhằm diễn tả một cách mãnh liệt hơn, sâu sắc và thấm thía hơn khát vọng tình yêu đang cuồn cuộn trào dâng trong trái tim nữ thi sĩ.

– Hình tượng *sóng* là một tìm tòi nghệ thuật độc đáo của Xuân Quỳnh. Hình tượng *sóng* trước hết được gợi ra từ âm hưởng dào dạt, nhịp nhàng của bài thơ. Đó là nhịp của những con sóng trên biển cả liên tiếp, triền miên, vô hồi vô hạn. Thể thơ năm chữ với những câu thơ ngắt nhịp linh hoạt, phóng túng đã tạo nên nhịp điệu của những con sóng biển dào dạt, sôi nổi, lúc sâu lắng, lúc dịu êm chạy suốt bài thơ. Song âm điệu chung của bài thơ không giản đơn chỉ là âm điệu của những con sóng biển, mà còn là âm điệu của một nỗi lòng đang tràn ngập, khao khát tình yêu vô hạn, đang rung lên đồng điệu, hoà nhịp với sóng biển, hoà hợp đến mức không còn thấy đâu là nhịp điệu của sóng biển, đâu là nhịp điệu tâm hồn của thi sĩ. Xuân Quỳnh đã mượn nhịp sóng để thể hiện nhịp lòng của chính mình trong một tâm trạng bùng cháy ngọn lửa mãnh liệt của tình yêu, không chịu yên định mà đầy biến động, khao khát.

– Qua hình tượng *sóng*, Xuân Quỳnh đã diễn tả vừa cụ thể, vừa sinh động những trạng thái, tâm trạng, những cung bậc tình cảm khác nhau trong trái tim của người phụ nữ đang rạo rực yêu đương. Mỗi trạng thái tâm hồn cụ thể của người phụ nữ đang yêu đều có thể tìm thấy sự tương đồng của nó với một khía cạnh, một đặc tính nào đó của sóng.

2. Trọng tâm bài học

- Hình tượng sóng trong bài thơ và vẻ đẹp tâm hồn của người phụ nữ trong tình yêu.
- Những nét đặc sắc về nghệ thuật của bài thơ.

II – PHƯƠNG PHÁP VÀ TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY HỌC

1. Phương pháp dạy học

– Hướng dẫn để HS tiếp cận và khám phá tác phẩm qua phát vấn và đàm thoại về các hình ảnh, từ ngữ và âm điệu của bài thơ.

– Kết hợp việc đọc diễn cảm với các hình thức nêu vấn đề, phát vấn, đàm thoại, thảo luận nhóm.

2. Tiến trình tổ chức dạy học

a) Phần Tiểu dẫn

Giới thiệu khái quát về nhà thơ Xuân Quỳnh và bài thơ *Sóng*.

GV dựa vào phần *Tiểu dẫn* trong SGK và tham khảo mục viết về phong cách thơ Xuân Quỳnh để hướng dẫn HS học.

b) Hướng dẫn học bài

Đọc diễn cảm bài thơ.

Hướng dẫn HS tiếp cận, khám phá tác phẩm.

Câu 1

– Âm điệu của bài thơ là một trong những yếu tố quan trọng hàng đầu của nghệ thuật thi ca, nó tạo ấn tượng trực tiếp, trước tiên đối với người đọc. Trong tiếp nhận thi ca, nhiều khi người đọc bị cuốn hút, ám ảnh bởi độ ngân vang của từ ngữ, của nhịp điệu câu thơ ngay cả khi chưa kịp hiểu nội dung, ý nghĩa mà chúng biểu đạt. Chi phối âm điệu thơ bao giờ cũng là tâm trạng, cảm xúc của thi sĩ.

– Âm điệu của bài thơ *Sóng* là âm điệu của những con sóng trên biển cả, và sâu xa hơn, chính là nhịp của những con sóng lòng nhiều cung bậc, sắc thái cảm xúc trong trái tim nữ thi sĩ. Âm điệu đó được tạo nên bởi hai yếu tố chính : thể thơ năm chữ và phương thức tổ chức ngôn từ, hình ảnh. Thể thơ năm chữ cùng với sự linh hoạt, phóng túng khi ngắt nhịp, phối âm đã gợi lên thật ấn tượng nhịp sóng biển (và cả sóng lòng nữa) khi dịu êm, khoan thai, khi dồn dập, dữ dội.

Câu 2

Hình tượng bao trùm, xuyên suốt bài thơ là hình tượng sóng.

– Ở lớp nghĩa thực, hình tượng sóng được miêu tả cụ thể, sinh động, với nhiều trạng thái mâu thuẫn, trái ngược nhau.

– Ở lớp nghĩa biểu tượng, sóng như có hồn, có tính cách, tâm trạng, biết bộc bạch, giải bày, biết diễn tả sự phong phú, phức tạp nhiều khi đầy mâu thuẫn trong

tâm hồn người phụ nữ đang yêu : khi bồng bột sôi nổi, lúc kín đáo sâu sắc ; vừa đắm say vừa tinh táo ; vừa nồng nhiệt vừa âm thầm,... Tất cả làm nổi bật trạng thái bất yên, thao thức nhung tràn đầy hạnh phúc ("Vì tình yêu muôn thuở – Có bao giờ đúng yên." – Xuân Quỳnh, *Thuyền và biển*).

– Hình tượng sóng được khắc họa cụ thể, sinh động và toàn vẹn qua mạch kết nối các khổ thơ. Qua từng khổ thơ, hình tượng sóng được liên tục khám phá, phát hiện. Những ý nghĩ, những liên tưởng về biển, về sóng và gió cùng với những câu hỏi liên tiếp được đặt ra đã diễn tả tinh tế mà sâu sắc những tình cảm, những trạng thái tâm hồn của người phụ nữ đang yêu.

Câu 3

– *Sóng* là hình ảnh, là biểu tượng cho tâm hồn người con gái – một kiểu của cái tôi trữ tình nhập vai. *Em* là cái tôi trữ tình của nhà thơ. Sóng và em, tuy hai mà một, có lúc phân chia, có lúc lại hoà nhập để nói lên những nét, những phương diện phong phú, phức tạp, nhiều khi mâu thuẫn nhưng thống nhất trong tâm hồn người con gái đang yêu.

– Bài thơ được kết cấu trên cơ sở nhận thức sự tương đồng, hoà hợp giữa hai hình tượng trữ tình : sóng và em. *Sóng biển* xôn xao, triền miên vô tận gợi liên tưởng đến *sóng lòng* dào dạt, tràn đầy khao khát tình yêu, hạnh phúc lứa đôi. Song hành với sóng là em. Cấu trúc song hành này góp phần tạo nên chiều sâu nhận thức và nét độc đáo cho bài thơ.

Câu 4

GV cần khơi gợi để phát huy cảm nhận riêng của mỗi HS.

c) Một vài điểm gợi ý tìm hiểu bài thơ (phản này để GV tham khảo)

Mở đầu bài thơ là trạng thái tâm lí đặc biệt của một tâm hồn khao khát yêu đương đang tìm đến một tình yêu rộng lớn hơn. Xuân Quỳnh đã diễn tả thật cụ thể cái trạng thái khác thường vừa phong phú, vừa phức tạp trong một trái tim đang cồn cào khao khát tình yêu. Tính khí của người con gái đang yêu, cũng như sóng vây thôi, vốn mang trong nó nhiều trạng thái đối cực : "Dữ dội và dịu êm – Ôn ào và lặng lẽ"... Và cũng như sóng, trái tim người con gái đang yêu không chịu chấp nhận sự tầm thường, nhỏ hẹp, luôn vươn tới cái lớn lao có thể đồng cảm, đồng điệu với mình : "Sông không hiểu nổi mình – Sóng tìm ra tận bể". Có thể thấy, ngay trong khổ thơ đầu tiên này một nét mới mẻ trong quan niệm về tình yêu. Người con gái khao khát yêu đương nhưng không còn nhẫn nhục, cam chịu nữa. Nếu "Sông không hiểu nổi mình" thì sóng dứt khoát từ bỏ nơi chật hẹp đó để "tìm ra tận bể", để đến với cái cao rộng, bao dung. Thật minh bạch và cũng thật quyết liệt !

Nỗi khát vọng tình yêu xôn xao, rạo rực trong trái tim, trong quan niệm của Xuân Quỳnh, là khát vọng muôn đời của nhân loại mà mãnh liệt nhất là của tuổi trẻ. Cũng như sóng, nó mãi mãi trường tồn, vĩnh hằng với thời gian. Từ ngàn xưa, con người đã đến với tình yêu và mãi mãi cứ đến với tình yêu. Với con người, tình yêu bao giờ cũng là một khát vọng bồi hồi :

*Ôi con sóng ngày xưa
Và ngày sau vẫn thế
Nỗi khát vọng tình yêu
Bồi hồi trong ngực trẻ*

Khi tình yêu đến, như một tâm lí tự nhiên và thường tình, người ta luôn có nhu cầu tự tìm hiểu và phân tích. Nhưng tình yêu là một hiện tượng tâm lí khác thường, đầy bí ẩn, không thể giải thích được câu hỏi về khởi nguồn của nó, về thời điểm bắt đầu của một tình yêu. Cái điều mà trước đó đã từng làm Xuân Diệu băn khoăn “Làm sao cắt nghĩa được tình yêu ?” thì nay, một lần nữa lại được Xuân Quỳnh bộc bạch một cách hồn nhiên, thật dễ thương. Tình yêu cũng giống như sóng biển, như gió trời, làm sao mà hiểu hết được. Nó cũng tự nhiên, hồn nhiên như thiên nhiên, và cũng khó hiểu, nhiều bất ngờ như thiên nhiên :

*Sóng bắt đầu từ gió
Gió bắt đầu từ đâu ?
Em cũng không biết nữa
Khi nào ta yêu nhau*

Đây là một cách cắt nghĩa về tình yêu rất Xuân Quỳnh – một cách cắt nghĩa nũ tính và trực cảm.

– Tình yêu cũng thường gắn liền với nỗi nhớ khi xa cách. Nỗi nhớ của một trái tim đang yêu được Xuân Quỳnh diễn tả thật mãnh liệt. Một nỗi nhớ thường trực cả khi thức, cả khi ngủ, bao trùm lên cả không gian và thời gian. Một nỗi nhớ cồn cào, da diết, không thể nào yên, không thể nào nguôi. Nó cuồn cuộn, dào dạt như những đợt sóng biển triền miên, vô hồi, vô hạn. Nhịp thơ trong suốt bài thơ này là nhịp sóng, nhưng rõ nhất, dào dạt, náo nức và mãnh liệt nhất là ở đoạn thơ này :

*Con sóng dưới lòng sâu
Con sóng trên mặt nước
Ôi con sóng nhớ bờ
Ngày đêm không ngủ được*

Như trên đã nói, vẫn là hình tượng song hành của sóng và em bồ sung, đắp đổi cho nhau nhằm diễn tả sâu sắc hơn, ám ảnh hơn tình yêu và nỗi nhớ, cùng với lòng thuỷ chung vô hạn của một trái tim đang rạo rực yêu thương. Nỗi nhớ được diễn tả qua hình tượng con sóng nhớ bờ “ngày đêm không ngủ được”; vẫn chưa đủ, chưa thoả, lại một lần nữa được thể hiện qua nỗi nhớ trực tiếp: “Lòng em nhớ đến anh – Cả trong mơ còn thức”. Nỗi nhớ ấy thường trực trong mọi không gian và thời gian, không chỉ tồn tại trong ý thức mà còn len lỏi vào trong tiềm thức, xâm nhập vào cả trong giấc mơ. Những đòi hỏi, khao khát yêu đương của người con gái được bộc lộ mãnh liệt nhưng cũng thật giản dị: sóng chỉ khao khát tới bờ cũng như em luôn khao khát có anh! Tình yêu của người con gái ở đây vừa thiết tha, mãnh liệt, vừa trong sáng, giản dị, thuỷ chung, duy nhất. Qua hình tượng sóng và em, Xuân Quỳnh đã nói lên thật chân thành, táo bạo, không hề giấu giếm khát vọng tình yêu sôi nổi, mãnh liệt của mình – một phụ nữ – điều thật hiếm thấy trong văn học Việt Nam trước đó.

Xuân Quỳnh viết bài thơ *Sóng* năm 1967, khi mà nhà thơ đã từng ném trại sự đỗ vỡ trong tình yêu. Song, người phụ nữ hồn nhiên, tha thiết yêu đòi này vẫn còn ấp ủ biết bao hi vọng, vẫn phơi phới một niềm tin vào hạnh phúc trong tương lai, vẫn tin vào cái đích cuối cùng của một tình yêu lớn như con sóng nhất định sẽ “tới bờ”, “dù muôn vời cách trở”. Tương lai, hạnh phúc như đang còn cả ở phía trước đối với Xuân Quỳnh. Nhưng bằng sự chiêm nghiệm của một trái tim nhạy cảm, nhà thơ cũng sớm nhận ra và thầm thía về sự hữu hạn của kiếp người:

*Cuộc đời tuy dài thế
Năm tháng vẫn đi qua
Như biển kia dẫu rộng
Mây vẫn bay về xa*

– Xuân Quỳnh vừa thổ lộ trực tiếp, vừa муộn hình tượng sóng để nói và suy nghĩ về tình yêu. Những ý nghĩ này có vẻ tự do, tản漫, nhưng từ trong chiều sâu của thi tứ vẫn có sự vận động nhất quán. Đó là cuộc hành trình khởi đầu, là sự từ bỏ cái chật chội, nhỏ hẹp để tìm đến một tình yêu bao la, rộng lớn, cuối cùng là khát vọng được sống hết mình trong tình yêu, muốn hoá thân vĩnh viễn thành tình yêu muôn thuở:

*Làm sao được tan ra
Thành trăm con sóng nhỏ
Giữa biển lớn tình yêu
Để ngàn năm còn vỡ.*

Sóng là một bài thơ tình yêu rất tiêu biểu cho tư tưởng và phong cách thơ Xuân Quỳnh ở giai đoạn đầu. Một bài thơ vừa xinh xắn, duyên dáng, vừa mãnh liệt, sôi nổi, vừa hồn nhiên, trong sáng, vừa ý nhị, sâu xa. Sau này, khi đã nếm trải nhiều cay đắng trong tình yêu, giọng thơ Xuân Quỳnh không còn phơi phới bốc men say nữa, nhưng khát vọng tình yêu vẫn tồn tại mãi mãi trong trái tim tràn ngập yêu thương của nữ thi sĩ.

III – KIỂM TRA, ĐÁNH GIÁ – GỢI Ý GIẢI BÀI TẬP

1. Kiểm tra, đánh giá

- Phân tích hình tượng sóng.
- Cảm nhận vẻ đẹp tâm hồn của người phụ nữ trong tình yêu.
- Đặc sắc về nghệ thuật của bài thơ.

2. Gợi ý giải bài tập

GV hướng dẫn để HS sưu tầm những câu thơ, bài thơ so sánh tình yêu với sóng và biển. Có thể dẫn ra những câu thơ như : “Sóng tình dường đã xiêu xiêu – Xem trong âu yếm có chiều lá loi” trong *Truyện Kiều* của Nguyễn Du, “Anh xa cách em như đất liền xa cách bể – Nửa đêm sâu nầm lắng sóng phương em” trong bài thơ *Chùm nhỏ thơ yêu* của Chế Lan Viên ; các bài thơ *Biển* của Xuân Diệu, *Thơ viết ở biển* của Hữu Thỉnh,...

IV – TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Trọng Hoàn (tuyển chọn), *Nhà văn và tác phẩm trong nhà trường : Xuân Quỳnh, Bằng Việt, Phạm Tiến Duật, Nguyễn Duy*, NXB Giáo dục, 1999.
2. Lưu Khánh Thơ – Đông Mai (tuyển chọn), *Xuân Quỳnh, cuộc đời và tác phẩm*, NXB Phụ nữ, Hà Nội, 2003.